

Societas u rimskom pravu s osvrtom na suvremeno hrvatsko uređenje

Pavlović, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:055210>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za rimsko privatno pravo

Ivana Pavlović

SOCIETAS U RIMSKOM PRAVU S OSVRTOM NA SUVREMENO
HRVATSKO UREĐENJE

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Milić

Zagreb, 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, Ivana Pavlović, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ivana Pavlović, V.R.

SADRŽAJ

1	UVOD	1
2.	Povijest instituta	2
2.1.	BABILON	2
2.1.1.	Ana Tapputim	2
2.1.2.	Kasap tapputim	3
2.1.3.	Ortaštvo u poljoprivredi	3
2.1.4.	Ortaštvo svih dobara	4
2.2.	GRČKA	4
2.3.	RIM.....	4
3.	Societas u rimskom pravu	5
3.1.	Pojam Societas i cilj	5
3.2.	Obilježja.....	6
3.2.1.	Konsensualnost i neformalnost	6
3.2.2.	Contractus bilateralis aequalis.....	6
3.2.3.	Bonae fidei	7
3.2.4.	Pravna osobnost.....	7
3.3.	Prava i obveze članova	7
3.3.1.	Unos imovine	7
3.3.2.	Vođenje poslova	8
3.3.3.	Raspodjela dobiti i gubitka.....	9
3.4.	Vrste <i>societas</i>	9
3.4.1.	<i>Societas omnium bonorum</i>	10
3.4.2.	<i>Societas quaestus</i>	10
3.4.3.	<i>Societas alicuius negotiationis</i>	11
3.4.4.	<i>Societas unius rei</i>	11
3.5.	Odgovornost u rimskom Societas.....	11
3.5.1.	Stupanj odgovornosti.....	12
3.5.2.	Actio pro socio	13
3.5.3.	Actio communi dividundo.....	14
3.5.4.	Tužbe trećih osoba	14

3.6. Prestanak ortaštva u rimskom pravu.....	14
4. Ortaštvo u hrvatskom pravu.....	15
4.1. Pojam ortaštva	16
4.2. Pravna osobnost.....	17
4.3. Imovina ortaštva	17
4.4. Poslovodstvo.....	18
4.5. Podjela dobiti i gubitka.....	19
4.6. Odgovornost za štetu	19
4.7. Pravni odnosi među ortacima	20
4.8. Isključenje i istup iz ortaštva	20
4.8.1. Istup ortaka.....	20
4.8.2. Isključenje ortaka	21
4.8.3. Učinci istupa i isključenja.....	21
4.9. Prestanak.....	22
5. Zaključak.....	23
LITERATURA.....	25

1. UVOD

U rimskom pravu su postojala četiri konsenzualna ugovora, kupnja (*emptio venditio*), najam (*locatio conductio*), nalog (*mandatum*) i društvena pogodba (*societas*). U ovom radu obrađiva se društvena pogodba (*societas*), kroz njegov razvoj do njegove primjene u suvremenom društvu, tj. u hrvatskom suvremenom pravu i to tako da je u prvom dijelu obrađen *societas* u rimskom pravu, njegovo osnovno uređenje s pojavnim oblicima, a u drugom dijelu kako je taj ugovor uređen danas u hrvatskom pravu.

Societas je bio konsenzualni ugovor u rimskom pravu u kojem su dvije ili više stranaka (*socii*) udruživali svoja sredstva ili rad, a ponekad i oboje kako bi time postigle zajedničku korist. To je bio oblik zajednice s donekle jednakim pravima i dužnostima (*contractus bilateralis aequalis*), uvrštavao se u poslove *bonae fide*, a nastajao je sporazumom stranaka kao neformalni i kauzalni pravni posao. Taj oblik ugovora nije imao pravnu osobnost jer nije stvarao poseban pravni subjekt, već je svaki ortak bio odgovoran za svoje obveze ostalim ortacima i trećim osobama.¹

U radu se obrađuju i njegova osnovna 4 oblika koja su se nastala u njegovom razvoju, a to su *Societas omnium bonorum*, *Societas quaestus*, *Societas alicuius negotiationis* i *Societas unius rei*.

Ortaštvo je rasprostranjeno i dan danas, kao ugovor građanskog prava, ali i dalje sa mnogim sličnostima i obilježjima koje je imao i u rimskom pravu. Hrvatsko pozitivno pravo također poznaje institut ortaštva sa velikim sličnostima s normama iz rimskog prava.

Sve navedeno analizirati će se u ovom radu uz korištenje stručne, pravne literature o rimskom pravu te odabranih hrvatskih zakona.

¹ Romac, Ante, Rimsko pravo, Zagreb, 1981., str. 318.

2. Povijest instituta

2.1. BABILON

Kako bi se ostvarili ekonomski ciljevi i povećala dobit, ljudi su se udruživali u zajednice, što je vodilo u smjeru razvoja trgovine, robno-novčanih odnosa, prometa i cjelokupne ekonomije. Govoreći o trgovini u Babilonu, proizvodne su snage tada dosežale visoku razinu razvoja, što je rezultiralo značajnim viškovima poljoprivrednih proizvoda i stvorilo povoljne uvjete za rast trgovinske djelatnosti. Blizina Sredozemnog mora odigrala je ključnu ulogu u razvoju međunarodne trgovine, omogućujući ekonomsku suradnju među zemljama u tom području te pružajući pristup pomorskim putovima koji su bili znatno jeftiniji od kopnenih. Napredak trgovine doveo je do uspostave razvijenog robno-novčanog gospodarstva, što je posljedično rezultiralo razvojem obveznog prava u Babilonu, uključujući različite vrste ugovora kao što je ugovor o ortaštvu. U ranim obveznim ugovorima prevladavali su formalizam i simbolika, što je značilo da je za valjanost ugovora bilo potrebno pridržavati se određenih formi, poput izgovaranja točno određenih riječi i izvođenja specifičnih radnji. Svaka pogreška u formi mogla je dovesti do ništavosti ugovora. Sklapanje ugovora odvijalo se u određenim danima i na posebnim mjestima, uz fizičku predaju pokretnih stvari ili simboličnu predaju nepokretnih dobara. Zbog takvog naglašenog formalizma i simbolike, često su nastajale poteškoće u poslovanju, što je na kraju dovelo do pojednostavljenja i oslobađanja obveznih ugovora od tih strogo definiranih zahtjeva.²

U početku, ortaci su ulagali materijalna sredstva ili radnu snagu, a prihod koji bi ostvarili dijelili su na jednake dijelove, ali se kasnije dobit mogla dijeliti po dogovoru. Najznačajniji izvor prava u Babilonu, a koji je sačuvan u cijelosti, je zakonik cara Hamurabija. On spominje dva oblika ortaštva: *ana tapputim* i *kasap tapputim*³

2.1.1. Ana Tapputim

Ana tapputim je bio uobičajeni oblik ortaštva, reguliran člankom 98. Hamurabijevog zakonika. Ovaj oblik poslovnog udruživanja najčešće je bio povezan s trgovinom, ali i s davanjem zajmova uz kamatu, iako postoje izvori koji ukazuju na to da su neka društva imala

² Kočan Brković, Sanda, Societas rimskog prava, Pravo i finansije, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017., str. 64.

³ Festić, Raifa, Opća historija države i prava, Sarajevo, 1998.

ciljeve koji nisu bili isključivo materijalne prirode. Ulozi ortaka su se razlikovali, mogli su uključivati imovinu ili rad, i nisu morali biti jednaki. Pitanje podjele dobiti i gubitka bilo je često predmet spora. Ugovori o ortaštvu obično su se sklapali u pisanoj formi i uz prisustvo svjedoka, ali te formalnosti nisu uvijek olakšavale dokazivanje (forma ad probationem). Osim pisane forme i svjedoka, kao racionalnih dokaznih sredstava, koristila se i zakletva koja je imala značajnu dokaznu snagu, što ukazuje na postojanje primitivnih elemenata u babilonskom obveznom pravu.⁴

2.1.2. Kasap tapputim

Kasap tapputim predstavljao je ugovor koji je sadržavao elemente zajma i obično se sklapao između bankara (damgar) i trgovca (šamalu). U okviru ovog ugovora, bankar je pružao novac trgovcu za izvršenje određenog trgovačkog posla, a trgovac je bio obavezan vratiti bankaru posuđeni iznos uz kamatu, pri čemu se dobit dijelila na jednake dijelove, osim ako nije bilo dogovoreno drugačije. S obzirom na to da je ugovor *kasap tapputim* sadržavao elemente ugovora o ortaštvu, zajmu, nalogu i komisionu, teško je bilo svrstati ga u jednu specifičnu kategoriju ugovora.⁵

2.1.3. Ortaštvo u poljoprivredi

Kada se raspravlja o poljoprivredi i obradi zemlje u Babilonu, uočava se da su postojali različiti oblici ortaštva. Jedan od važnijih oblika bilo je ortaštvo među zakupcima zemlje. U ovom aranžmanu, zakupci su zajednički ulagali sredstva za rad i sjeme, zajednički obrađivali zemlju i nakon što su isplatili zakupodavca, dobit su dijelili prema dogovorenim uvjetima.⁶

⁴ Kočan Brković, Sanda, *Societas rimskog prava, Pravo i finansije*, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017., str. 65

⁵ *Ibid*

⁶ *Ibid*

2.1.4. Ortaštvo svih dobara

Ovaj oblik ortaštva, koji odražava tradicionalni način privređivanja, dokumentiran je na samo jednom primjerku glinene ploče među brojnim pločama koje pružaju uvid u život u Mezopotamiji. Ovi oblici udruženja značajno su utjecali na pravni okvir ortaštva, premda su bili rijetki.⁷

2.2. GRČKA

O grčkom pravu saznajemo putem djela Platona i Aristotela. Iako Grci nisu imali razvijen sustav pravne sofisticiranosti, bili su duboko angažirani u filozofiji i dodavali su poseban etički značaj instituciji ortaštva. Ova etička dimenzija ogleda se u *ius fraternitatis* i prijateljstvu, a koji su ključni aspekti ortaštva u grčkom pravu. Stoga možemo pretpostaviti da se u praksi primjenjivao princip relativne jednakosti pri dijeljenju dobiti i gubitka među ortacima, osim ako nije bilo dogovoreno nešto drugačije.⁸

2.3. RIM

Prema romanističkoj teoriji ima više različitih stajališta o razvitku ortaštva. Starije, ali i danas često prihvaćeno mišljenje povezuje porijeklo ovog ugovora sa starinskim obiteljskim zajednicama (*consortium*), koje su bile poznate kao *ercto non cito* zbog nepodijeljene imovine braće nakon smrti *patris familias*. Ovu tvrdnju iznio je Gaj, dok je Aulus Gellius, opisujući način života i imovinske odnose Pitagorinih učenika, također naglasio sličnosti s rimskim starinskim obiteljskim zajednicama. Prema ovoj teoriji, ortaštvo je nastalo iz tih zajednica kao konsenzualni ugovor, no detalji tog razvoja nisu u potpunosti razjašnjeni.⁹ *Erctum non citum* se tako smatra najranijim oblikom i osnovicom ortaštva. Nakon smrti *patris familias*, obitelj bi se raspala na onoliko novih obitelji koliko je bilo nasljednika. Međutim, u to vrijeme, sve su te obitelji ostale ujedinjene u zajednici sunasljednika (*consortium*) koja se zvala *ercto non cito* i

⁷ Kočan Brković, Sanda, *Societas rimskog prava, Pravo i finansije*, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017., str. 66

⁸ Ibid

⁹ Romac, Ante, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1981., str. 319.

koju je stara obitelj nastavila postojati. To je dovelo do potpune zajednice imovine te pojedini sunasljednici nisu imali svoj udio već su sva prava pripadala cijeloj toj zajednici.¹⁰

Prema drugom shvaćanju, ortaštvo je nastalo po ugledu na starija rimska udruženja zakupaca poreza (*societas publicanorum*), tj. na neke vrste agrarnog udruživanja vlasnika i obrađivača zemljišta, a da je s *ercto non citu* imalo sličnosti samo po nekim vanjskim karakteristikama.¹¹

Treće shvaćanje je takvo da se smatra da je ortaštvo nastalo tek za vrijeme klasične jurisprudencije kako bi se napravila razlika između slučajno nastale zajednice (*communio incidens*) i konsenzualnog ugovora. Uz takva shvaćanja, postoje i pojedina mišljenja koja naglasak stavljaju na trgovinsku praksu u mediteranskoj regiji, koja je zahtijevala udruživanje sredstava i rada, uzajamno povjerenje i zajedničko preuzimanje rizika. Ove potrebe dovele su do formiranja odgovarajućeg ugovora *bonae fidei* u rimskom pravu.¹²

Također, neki smatraju da su ortaštvo potaknule društvene i ekonomske potrebe rimskog društva nakon punskih ratova, kada je bilo nužno udruživati sredstva za trgovačke, pomorske i obrtničke aktivnosti, kao i za zakupljivanje poreza i izvođenje velikih javnih radova.¹³

3. Societas u rimskom pravu

3.1. Pojam Societas i cilj

Societas je bio konsenzualni ugovor u rimskom pravu u kojem su dvije ili više stranaka (*socii*) udruživali svoja sredstva ili rad, a ponekad i oboje, kako bi time postigle zajedničku korist.¹⁴ Glavni cilj ortaštva bio je udruživanje radi obavljanja određenih poslova s ciljem ostvarivanja imovinske dobiti.¹⁵

¹⁰ Zimmermann, Reinhard, *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, UK, 1996., str. 452

¹¹ Romac, Ante, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1981., str. 319

¹² Ibid

¹³ Ibid

¹⁴ Ibid., str. 318.

¹⁵ Šarac, Mirela; Lučić, Zdravko, *Rimsko privatno pravo*, Split, 2011., str. 260.

3.2. Obilježja

3.2.1. Konsensualnost i neformalnost

Ortaštvo je nastajalo jednostavnim dogovorom između stranaka (*consensus*), što znači da je bilo neformalan i kauzalni pravni posao. Dakle, nije bila potrebna posebna forma za sklapanje ugovora, iako su se često sastavljale pisane isprave kao dokaz o osnivanju *societatis*.¹⁶ Šarac i Lučić navode da je Justinijanovo pravo zahtijevalo da volja za sklapanje ortaštva (*affectio societatis*), bude izričito izražena.¹⁷ Ortaštvo je bilo kauzalni pravni posao jer je iz samog pravnog posla vidljiva *causa*, tj. cilj koji stranke žele postići. *Societas* je neformalan ugovor koji je nastao kao odgovor na sve veće ekonomske potrebe, posebno u trgovini rimskog društva. Budući da trgovina zahtijeva jednostavnost i efikasnost, ovaj oblik ugovora, oslobođen stroge forme, razvio se upravo iz tih razloga.¹⁸

3.2.2. Contractus bilateralis aequalis

Ortaštvo je bio potpuno dvostrano obvezujuć, sinalagmatični ugovor. To su ugovori kod kojih od trenutka njihova sklapanja nastaju uzajamna potraživanja i dugovanja, gdje su obje strane ujedno i dužnik i vjerovnik. *Societas* je predstavljao zajednicu koja se formira sklapanjem ugovora između više osoba, pri čemu sve ugovorne strane imaju istovremeno i prava i obaveze, a ujedno dijele zajednički cilj, a to je postizanje dobiti. Osim toga, sve strane su imale jednak pristup pravnim sredstvima za zaštitu svojih prava.¹⁹ Dakle, *Societas* je bio oblik zajednice, dviju ili više osoba, s podjednakim pravima i dužnostima (*contractus bilateralis aequalis*).²⁰

¹⁶ Romac, Ante, Rimsko pravo, Zagreb, 1981., str. 320.

¹⁷ Šarac, Mirela; Lučić, Zdravko, Rimsko privatno pravo, Split, 2011., str. 261.

¹⁸ Kočan Brković, Sanda, Societas rimskog prava, Pravo i finansije, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017., str. 63.

¹⁹Ibid, str. 66.

²⁰ Romac, Ante, Rimsko pravo, Zagreb, 1981., str. 318.

3.2.3. Bonae fidei

Societas je pripadao u poslove *bonae fidei*. Sukladno tome, imao je i posebnu tužbu *bonae fidei (actio pro socio)*²¹, o čemu će više biti riječ kasnije. To što je *Societas* bio ugovor *bonae fidei*, znači da su se ortaci udruživali u dobroj vjeri, s poštenim i iskrenim namjerama, bez namjere da se nekoga od njih prevari ili dovede u neku vrstu zablude. *Societas* je jedini ugovor koji je istovremeno predstavljao i oblik udruženja. U antičko doba, svako zajedništvo ili udruživanje bilo je zasnovano na bliskim odnosima među članovima, temeljenim na prijateljstvu i bratskoj povezanosti. U rimskom pravu, odnosi unutar *societasa* bili su uređeni prema načelima *ius fraternitatis*, koja su počivala na solidarnosti i međusobnom povjerenju članova. Kršenje tih načela rezultiralo bi ozbiljnom moralnom osudom, poznatom kao infamija.²²

3.2.4. Pravna osobnost

Societas kao oblik udruženja nije bio posebna pravna osoba jer nije stvarao poseban subjekt prava koji bi bio različit od njegovih članova (ortaka), što i jest glavno obilježje pravne osobe, već je svaki ortak bio odgovoran za svoje obveze, kako ostalim ortacima, tako i trećim osobama.²³ Svaki član, tj. ortak djelovao je u svoje ime, a ne u ime ortaštva, kao i da *societas* kao udruženje nije imalo vlastitu imovinu je dodatni pokazatelj da *societas* nije bio posebna pravna osoba.²⁴

3.3. Prava i obveze članova

3.3.1. Unos imovine

Ugovor o ortaštvu nije bio recipročan jer, za razliku od kupoprodajnog ugovora, ne uključuje činidbu i protučinidbu, odnosno ne podrazumijeva suprotstavljanje interesa među stranama. Umjesto toga, ortaci su se udruživali kako bi zajedno ostvarili zajednički cilj. Cilj

²¹ Šarac, Mirela; Lučić, Zdravko, Rimsko privatno pravo, Split, 2011., str. 261.

²² Kočan Brković, Sanda, Societas rimskog prava, Pravo i finansije, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017., str. 63.

²³ Romac, Ante, Rimsko pravo, Zagreb, 1981., str. 318.

²⁴ Ibid, str. 320.

ugovora nije bio da se postigne nešto u odnosu na drugog ortaka, već da se zajednički ostvari nešto s drugim ortakom.²⁵ Kako bi postigli taj zajednički cilj, svaki ortak je morao unijeti neki ulog, imovinu. Osim imovine, u ortaštvo su mogli unijeti i rad, a bilo je moguće i ugovoriti da pojedini ortak unese i samo rad (*operae*).²⁶ Unošenje uloga je bila osnovna obveza ortaka. Pri unosu imovine u ortaštvo moglo je doći do stvaranja suvlasništva, ali imovina je mogla biti unesena i samo za korištenje. Ovo razlikovanje je bilo značajno u slučaju slučajnog uništenja ili gubitka imovine, jer u prvom slučaju štetu su snosili svi ortaci, dok u drugom slučaju gubitak bi padao isključivo na vlasnika imovine.²⁷ Hoće li ulogi biti uneseni u suvlasništvo (*quoad sortem*) ili samo u zajedničko korištenje (*quoad usum*), u potpunosti je ovisilo od dogovora među ortacima.²⁸ I ovdje, prema iznesenom, vidimo da *societas* nije bila posebna pravna osoba jer nije imala svoju imovinu.

3.3.2. Vodenje poslova

Ugovor o ortaštvu, kao obvezni odnos, djelovao je isključivo među strankama koje su ga sklopile. Zbog toga je svaki član sklapao pravne poslove s trećim stranama u svoje ime, uz obvezu da rezultate tih poslova, koji su obavljani u skladu s ciljevima ugovora o osnivanju, podijeli s ostalim ortacima. To što je svaki član poslova u svoje ime, a ne u ime ortaštva, dodatno potvrđuje da ortaštvo nije pravna osoba.²⁹ „Prava i obveze iz zaključenih poslova nisu pripadali društvu kao cjelini jer ono nema pravni subjektivitet, nego uvijek pojedinim članovima.“³⁰ U tom smislu, u odnosu na ostale članove ortaštva, pojedinac je djelovao kao posredni zastupnik, odnosno kao njihov mandatar ili *negotiorum gestor*, ovisno o tome jesu li ortaci prethodno dogovorili određeni posao ili ga je pojedinac preuzeo na vlastitu inicijativu.³¹

²⁵ Zimmermann, Reinhard, *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, UK, 1996., str. 451.

²⁶ Romac, Ante, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1981., str. 320.

²⁷ Romac, Ante, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1981., str. 320.

²⁸ Kočan Brković, Sanda, *Societas rimskog prava, Pravo i finansije*, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017., str. 67.

²⁹ Romac, Ante, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1981., str. 320.

³⁰ Šarac, Mirela; Lučić, Zdravko, *Rimsko privatno pravo*, Split, 2011., str. 262.

³¹ Romac, Ante, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1981., str. 320.

3.3.3. Raspodjela dobiti i gubitka

Sklapanjem ugovora o ortaštvu među sudionicima stvarala se bliska veza, kako u osobnom tako i u imovinskom smislu. Ovaj odnos podrazumijevao je visok stupanj međusobnog povjerenja, što se očitovalo kroz načela poštenja i pravičnosti (*bona fides*). To je, zauzvrat, utjecalo na regulaciju odnosa među ortacima. Opće pravilo je bilo da svaki član sudjeluje u dobitima i gubicima (*communicatio lucri et damni*) koji proizlaze iz obavljanja određene djelatnosti. Iako su se mogli dogovoriti drugačiji uvjeti, ovisno o veličini imovinskog doprinosa ili kvaliteti i količini rada, bilo je zabranjeno uspostavljanje zajedništva u kojem bi netko snosio samo štete i gubitke, bez udjela u dobitima je bi to bilo suprotno načelu *bonae fidei*. Taj oblik udruživanja, u kojem bi pojedini ortak snosio samo štete i gubitke, nazivao se *societas leonina*.³²

Prema Zimmermannu je kod ugovora o ortaštvu, ortak morao imati bar neku materijalnu korist, koja nije nužno trebala bit pravičan udio, ali da ipak postoji neka korist, jednako kao što je u *emptio venditio* morala postojati neka protučinidba u novcu.³³ Raspodjela dobiti i gubitaka među ortacima bila je u izvorima poznata kao "*magna questio*," što ukazuje na to da je bila predmet ozbiljnih nesuglasica u rimskoj jurisprudenciji. U konačnici, prevladao je liberalan pristup Servija Sulpicija, prema kojem su različiti modeli podjele prihvatljivi samo ako su u skladu s načelom pravičnosti. U situaciji kada stranke ne postignu dogovor o udjelima u dobiti i gubitku ili se dogovore samo o udjelu u dobiti ili riziku, problem se rješava pretpostavkama: ako ništa nije posebno ugovoreno, dobit i gubitak dijele se ravnopravno. Ako je dogovoren samo udio u dobiti ili riziku, isti omjer se primjenjuje i na onaj aspekt koji nije bio predmet sporazuma.³⁴

3.4. Vrste *societas*

Ortaštvo se u rimskom pravu moglo podijeliti na nekoliko osnovnih vrsta, ovisno o svrsi osnivanja, kao i o uloženim sredstvima. To su: *societas omnium bonorum*, *societas quaestus*, *societas alicuius negotiationis* i *societas unius rei*.

³² Romac, Ante, Rimsko pravo, Zagreb, 1981., str. 320.

³³ Zimmermann, Reinhard, The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition, UK, 1996., str.459.

³⁴ Kočan Brković, Sanda, Societas rimskog prava, Pravo i finansije, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017., str. 67.

3.4.1. *Societas omnium bonorum*

Societas omnium bonorum bila je zajednica sveukupne imovine, kako postojeće, tako i buduće. Udruživala bi se postojeća imovina, ali uz obvezu da se na jednak način postupa i s budućom imovinom, koja bi bila stečena ili radom ili tako da je pojedini ortak stekne darovanjem ili nasljeđivanjem (*ex fortuna*). *Societas omnium bonorum* označavala je potpunu zajednicu imovine među ortacima.³⁵ Važno je napomenuti da je u zajednicu svih dobara ulazila i imovina koja bi ortaku bila dosuđena kao odšteta za delikt s osobnim karakterom. Međutim, nije bilo dopušteno unositi imovinu stečenu deliktom, jer je to bilo u suprotnosti s načelom dobre vjere. Imovina koja bi bila unesena u ovakav oblik ortaštva postajala bi suvlasništvo svih članova, gdje je svaki član imao određeni udio i mogao raspolagati svojim dijelom. Suvlasništvo bi nastajalo automatski, bez potrebe za dodatnim formalnostima.³⁶

U takvom ortaštvu, svi ortaci zajednički su odgovarali za obveze, osim za one koje su proizašle iz delikata, za koje je svaki ortak bio odgovoran osobno. Ovakvi oblici ortaštva bili su rijetki i po pitanju imovine najviše su podsjećali na staru obiteljsku zajednicu (*ercto non cito*), zbog čega se smatra da *societas* potječe iz takvog modela zajedništva.³⁷

Kod ovog oblika ortaštva, važno je istaknuti specifičnost pravila prema kojem bi član ortaštva, koji je bio osuđen na temelju *actio pro socio*, trebao platiti samo onoliko koliko može (*id quod facere potest*). Ovo pravilo, poznato kao *benefitium competentiae*, uzimalo je u obzir egzistencijalne okolnosti osuđenog ortaka. Iako je prvotno bilo primjenjivano samo na *societas omnium bonorum*, kasnije je preuzeto i u druge oblike ortaštva. Time se naglašava da cilj ovog oblika ortaštva nije bio samo ekonomska dobit, već i uspostavljanje zajednice života i rada među ortacima.³⁸

3.4.2. *Societas quaestus*

Societas quaestus bio je oblik ortaštva ustrojen kao zajednica samo buduće imovine koja bi bila stečena poslovnom djelatnošću, s tim da to nije uključivalo onu imovinu koja bi bila

³⁵ Romac, Ante, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1981., str. 319.

³⁶ Kočan Brković, Sanda, *Societas rimskog prava, Pravo i finansije*, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017., str. 69.

³⁷ Romac, Ante, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1981., str. 319.

³⁸ Kočan Brković, Sanda, *Societas rimskog prava, Pravo i finansije*, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017., str. 69.

stečena *ex fortuna*. Ovaj oblik ortaštva u rimskom pravu je bio najrašireniji, pa se u izvorima misli baš na ovaj oblik.³⁹ U ovom tipu ortaštva, ekonomski cilj predstavljao je ključni motiv za osnivanje ortaštva. Pretpostavlja se da se *societas quaestus* najčešće formirao među rođacima i prijateljima jer je uključivao elemente bratskog prava (*ius fraternitatis*).⁴⁰

3.4.3. *Societas alicuius negotiationis*

Societas alicuius negotiationis formirao se za vođenje određene poslovne djelatnosti i raspodjelu dobiti koja iz nje proizlazi. Ovaj oblik ortaštva u rimskom pravu obuhvaćao je isključivo sredstva namijenjena poslovnoj svrsi. Pod ovaj oblik ortaštva pripadala su i ortaštva publikana (*societas publicanorum*), bankara (*societas argentariorum*), trgovaca roblja na veliko (*societas venaliciariorum*) itd.⁴¹

3.4.4. *Societas unius rei*

Societas unius rei je bila vrsta ortaštva koja se odnosila na zajedničko obavljanje specifičnog zadatka. Ovaj oblik ortaštva završavao se čim bi se posao završio.⁴² U pravilu, u ovom obliku ortaštva imovina se udruživala s ciljem nabavke određenih resursa, poput alata, tegleće stoke ili s ciljem izgradnje nekog objekta, poput kuće i slično.⁴³

3.5. Odgovornost u rimskom *Societas*

Što se tiče odgovornosti ortaka, mora se naglasiti da se u rimskom pravu pitanje odgovornosti sve do Justinijana nije riješilo na jedinstveni način. U svakom obliku ugovora koji se odnosio na trgovinu ili poslovanje, uobičajena praksa bila je jasno definiranje odgovornosti.⁴⁴ U nastavku će se razložiti stupnjevi i razvitak odgovornosti ortaka kod *Societas*.

³⁹ Romac, Ante, Rimsko pravo, Zagreb, 1981., str. 319.

⁴⁰ Kočan Brković, Sanda, *Societas* rimskog prava, Pravo i finansije, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017., str. 69.

⁴¹ Romac, Ante, Rimsko pravo, Zagreb, 1981., str. 319.-320.

⁴² Kočan Brković, Sanda, *Societas* rimskog prava, Pravo i finansije, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017., str. 69.

⁴³ Romac, Ante, Rimsko pravo, Zagreb, 1981., str. 320.

⁴⁴ Kočan Brković, Sanda, *Societas* rimskog prava, Pravo i finansije, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017., str. 67.

3.5.1. Stupanj odgovornosti

U klasičnom razdoblju ortaci su snosili odgovornost međusobno isključivo za *dolus*, zahtijevalo se da postupaju u dobroj vjeri. Međutim, s vremenom se ta odgovornost proširila i na druge situacije kada bi se nekom od sudionika moglo pripisati kršenje međusobnih obveza zasnovanih na principima dobre vjere (*bona fides*).⁴⁵ Odgovornost samo za *dolus* nije mogla zadovoljiti potrebe rastućeg gospodarstva, stoga se i stupanj odgovornosti proširio razvojem klasičnog prava.⁴⁶

Prema Justinijanovom pravu, ortaci nisu odgovarali samo za *dolus* (namjeru) i *culpa lata* (grubu nepažnju), već i za *culpa levis in concreto* (blaži oblik krivnje), pri čemu se mjerilo pažnje temeljilo na onoj koju bi pojedinac pokazao u vlastitim stvarima (*diligentia quam in suis rebus*). Ovaj blaži oblik odgovornosti za nepažnju opravdava se činjenicom da je drugi ortak također djelomično odgovoran za nastalu štetu jer nije izabrao pažljivijeg partnera.⁴⁷

U klasičnom pravu nije postojao jedinstveni kriterij za odgovornost, no važno je napomenuti da je *culpa levis in concreto* uvijek bila mjerilo odgovornosti za nepažnju u ortaštvu. Dok je u klasičnom razdoblju ovaj kriterij bio prevladavajući, u Justinijanovoj kodifikaciji postao je isključiv standard za procjenu odgovornosti.⁴⁸

Prema Zimmermannu namjera nije bila neki savršeni termin koji se mogao primijeniti na modernije koncepte prijevare, već se morala promatrati u kontekstu konsenzualnih ugovora kao suprotnost dobroj vjeri. Važno je bilo je li ortak postupao u dobroj vjeri, a smatralo se da nije postupao u dobroj vjeri ako bi svjesno i voljno prouzrokovao štetu ostalim ortacima, ali i teški nemar nije bio pomirljiv sa kriterijima nekoga tko bi postupao u dobroj vjeri.⁴⁹

Zahtjev za naknadu štete mogao se podnijeti ako bi jedan ortak, u postizanju zajedničkog cilja, pretrpio gubitak. Međutim, to zapravo nije ni bio pravi zahtjev za naknadu štete, jer ortak koji bi pretrpio štetu ne bi krivio ostale ortake, već bi samo tražio njihov doprinos naknadi

⁴⁵Romac, Ante, Rimsko pravo, Zagreb, 1981., str. 320.-321.

⁴⁶Zimmermann, Reinhard, The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition, UK, 1996., str.462.

⁴⁷Romac, Ante, Rimsko pravo, Zagreb, 1981., str. 320.-321.

⁴⁸Kočan Brković, Sanda, Societas rimskog prava, Pravo i finansije, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017., str. 67.

⁴⁹Zimmermann, Reinhard, The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition, UK, 1996., str.463.

temeljem postojanja ortaštva.⁵⁰ *Actio pro socio* i *Actio communi dividundo* su tužbe temeljem kojih su ortaci štitili svoja prava u međusobnim odnosima.

3.5.2. *Actio pro socio*

Za ostvarivanje međusobnih prava i zahtjeva, ortaci su imali na raspolaganju *actio pro socio*, tužbu koja se temeljila na načelima pravičnosti i dobre vjere (*bonae fidei*). Presuda donesena na osnovu ove tužbe nosila je sa sobom infamiju, jer se smatralo da je time narušen odnos prijateljstva i povjerenja, koji je bio temelj ortačkog odnosa. *Infamia* je značila društvenu izolaciju osuđenog pojedinca, uz dodatne negativne posljedice po njegovo financijsko stanje. Iako je materijalna kazna bila relativno blaga, moralna osuda bila je daleko teža, naglašavajući gubitak ugleda i povjerenja u društvu. Osuđenom ortaku pripadalo je pravo *beneficium competentiae*, što znači da je morao ispuniti svoje obaveze prema ortacima, ali samo do te mjere da mu ne ugrozi osnovna sredstva za život.⁵¹

Actio pro socio podrazumijevala je prestanak ortaštva te podizanje takve tužbe značilo je, optužbu da je jedna strana prekršila načelo dobre vjere, kao i zahtijevanje kondemnacije, osude. Ortak koji bi podigao *actio pro socio*, smatralo se da više nije htio biti ortak. To je bio kraj obveznog odnosa između ortaka. Tako ortak koji bi se poslužio tom tužbom nije ciljao na to da potakne ostale ortake da ispune svoje obveze, već da oni među sobom razriješe svoje odnose.⁵² U sporovima između ortaka postojala je opcija rješavanja sukoba vansudskim putem, kako bi se izbjegle ozbiljne posljedice presude temeljem tužbe *actio pro socio*. Ovaj oblik mirnog rješenja uključivao je dogovor o novčanoj kazni (*stipulatio poenae*), uz pomoć mirovnog suda ili arbitra koji bi posredovao u sporu.⁵³

⁵⁰ *Ibid*, str. 461.

⁵¹ Kočan Brković, Sanda, *Societas rimskog prava, Pravo i finansije*, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017., str. 68.

⁵² Zimmermann, Reinhard, *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, UK, 1996., str.460.

⁵³ Kočan Brković, Sanda, *Societas rimskog prava, Pravo i finansije*, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017., str. 68.

3.5.3. *Actio communi dividundo*

Kad bi bilo ugovoreno ortaštvo sa suvlasništvom na zajedničkoj imovini, njihov odnos je bio podvrgnut pravilima koja su se ticala suvlasništva. U slučaju prestanka takvog ortaštva, bilo je nužno podnijeti tužbu za razvrgnuće suvlasništva na toj zajedničkoj imovini. Ta tužba se nazivala *actio communi dividundo*.⁵⁴

3.5.4. Tužbe trećih osoba

Treće strane su podnosile tužbe protiv ortaka na osnovu ugovora koje su sklapale s ortacima. U slučajevima kada su poslove u ime svih ortaka obavljali robovi, upravitelji, kapetani brodova ili drugi zastupnici, mogla se primijeniti odgovarajuća tužba iz skupa *actiones adiecticiae qualitatis*, čime su ortaci mogli biti odgovorni za postupke svojih predstavnika.⁵⁵

3.6. Prestanak ortaštva u rimskom pravu

S obzirom da je *societas* bio pravni odnos strogo osobne naravi (*intuitu personae*), svaka promjena u sastavu članova ili promjena njihovog pravnog statusa vodila je do prestanka ugovora. Ova promjena mogla je biti uzrokovana smrću jednog od ortaka, „morte socii solvitur societas⁵⁶“ ili promjenom njegovog pravnog statusa, kao što su slučajevi *capitis deminutio maxima* ili *capitis deminutio media*.⁵⁷ *Capitis deminutio maxima* je označavala gubitak statusa slobodnog čovjeka, a *capitis deminutio media* je označavala gubitak statusa rimskog građanina.

Ortaštvo je moglo prestati i jednostranim otkazom (*renuntiatio*) te je bilo zabranjeno ugovarati drugačije. Iako je bio dopušten takav način prestanka, otkaz se nije mogao dati u nevrijeme.⁵⁸ Ortaštvo je moglo postojati samo dok su se ortaci držali svog sporazuma, u nastojanju postizanja svog zajedničkog cilja. Stoga, ako se jedan od ortaka odrekao tog sporazuma i izašao iz ortaštva, partnerstvo je bilo razvrgnuto. Ako bi se jedan ortak povukao,

⁵⁴ Zimmermann, Reinhard, *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, UK, 1996., str.465.-456.

⁵⁵ Romac, Ante, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1981., str. 321.

⁵⁶ Zimmermann, Reinhard, *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, UK, 1996., str.456.

⁵⁷ Romac, Ante, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1981., str. 321.

⁵⁸ *Ibid*

societas nije mogao opstati na starom ugovoru, već se smatralo da je nastalo novo partnerstvo, novi ugovor o ortaštvu.⁵⁹

Ortaštvo se moglo sklopiti kao trajni ugovor (*in perpetuum*), bez vremenskog ograničenja, ili na određeni period (*in tempus*), ovisno od dogovora između ortaka. Tako da je ono moglo prestati i nakon isteka ugovorenog roka, ali i ispunjenjem određenog uvjeta. Također, do prestanka je moglo doći i ispunjenjem cilja radi kojeg je ortaštvo i bilo osnovano. Pojedini ortak je mogao pasti u stečaj (*venditio bonorum, cesio bonorum*) i kao posljedica toga dolazilo bi do prestanka ortaštva. Kako je ortaštvo pripadalo grupi konsenzualnih ugovora, kao ugovor *bonae fidei* mogao se u svakom trenutku i razriješiti suglasnim sporazumom svih ortaka.⁶⁰

4. Ortaštvo u hrvatskom pravu

U hrvatskom pravu, danas, imamo institut ortaštva, koji je uvelike preuzeo obilježja i karakteristike ortaštva iz rimskog prava, ali ipak postoje i neke razlike. Ortaštvo u hrvatskom pravu kao institut postoji još od Austrijskog građanskog zakonika.

Austrijski građanski zakonik, donesen 1. lipnja 1811., stupio je na snagu 1. siječnja 1812. godine. U paragrafima 1175-1216, kroz 41 paragraf, regulirao je pitanja ortaštva (partnerstva). Iako su hrvatske zemlje bile dio austrijskog carstva, zakon nije počeo istodobno i na jednak način vrijediti u svim dijelovima. Primjena zakona u pojedinim hrvatskim regijama bila je različita zbog specifičnih političkih i pravnih okolnosti, što je dovelo do postupnog i nejednakog uvođenja zakonskih odredbi u različite krajeve.⁶¹

Odredbe Austrijskog građanskog zakonika (AGZ), uključujući one koje se odnose na ortaštvo, primjenjivale su se kao izvor prava u hrvatskim zemljama sve do 1945. godine. Nakon 1945. godine, s uspostavom nove vlasti na prostoru tadašnje Jugoslavije, dolazi do radikalnog raskida s prethodnim pravnim sustavom. Svi dotadašnji pravni propisi, uključujući AGZ, prestali su imati pravno važenje, a njihova obvezujuća snaga za sudbene organe, koji su do tada

⁵⁹ Zimmermann, Reinhard, *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, UK, 1996., str.455.

⁶⁰ Romac, Ante, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1981., str. 321.

⁶¹ Babić, Marko, *Ugovor o ortaštvu i naše pravo*, *Ekonomski vjesnik*, 1995., br. 2, str. 205.-206.

osiguravali njihovu primjenu, bila je ukinuta⁶². Nakon raspada Jugoslavije i stvaranja Republike Hrvatske, 1991., pravna pravila o ortaštvu su ponovno postala dio našeg pravnog sustava.

Danas, u pozitivnom hrvatskom pravu, ortaštvo je uređeno Zakonom o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23 (dalje u tekstu: ZOO), odredbama čl. 637.-660.

4.1. Pojam ortaštva

Ortaštvo nije trgovačko društvo, već predstavlja društvo građanskog prava. Ono nastaje na osnovu ugovora u kojem se dvije ili više fizičkih ili pravnih osoba obavezuju da ulože svoju imovinu i/ili rad kako bi ostvarili zajednički cilj. Taj cilj mora biti zakonit, odnosno ne smije biti u suprotnosti sa Ustavom, obavezujućim zakonima ili moralnim normama društva, te se može ispuniti jednokratno ili može biti u pitanju neki cilj trajnije prirode.⁶³ Već iz ove definicije može se uočiti prva bitna razlika u odnosu na rimski *Societas*. Naime, u rimskom pravu se ortaštvo moglo osnivati samo između fizičkih osoba, dok po ovoj definiciji vidimo da se u hrvatskom pravu mogu udruživati, ugovorom o ortaštvu, i pravne osobe.

Kao sličnost između rimskog ortaštva i ortaštva u hrvatskom pravu može se navesti neformalnost jer Zakon o obveznim odnosima ne definira u kojem obliku ugovor o ortaštvu mora biti sastavljen da bi bio valjan, a iz tog proizlazi da se može sastaviti u pisanoj formi, usmeno ili konkludentno. Također i u rimskom ortaštvu kao i u ortaštvu koje poznaje hrvatsko pravo, karakteristika tog ugovora je konsenzualnost, dakle nastaje sporazumom ortaka.

Kada se razmatra ugovor o ortaštvu, ključno je utvrditi da li su ispunjeni osnovni elementi tog ugovora i da li su strane pravilno izrazile svoju pravu volju. Ovo je od velike važnosti za jasno razlikovanje ortaštva od drugih pravnih instituta.⁶⁴ Kao bitne sastojke ugovora o ortaštvu Komentar zakona o obveznim odnosima iz 2014. g. navodi: osobe ortaka, zajednički cilj i određenje doprinosa ortaka.⁶⁵

⁶² Ibid, str. 205.-206.

⁶³ Petrović, Siniša; Ceronja, Petar, Osnove prava društava, Zagreb, 2024., str. 63

⁶⁴ Barbić, Jakša, Pravo društava (Knjiga treća, Društva osoba), Zagreb, 2019., str.6.

⁶⁵ Gorenc V., Belanić L., Momčinović H., Perkušić A., Pešutić A., Slakoper Z., Vukelić M., Komentar zakona o obveznim odnosima, 2014., str. 1025.

4.2. Pravna osobnost

Ortaštvo nije pravna osoba. To je istaknuto u zakonu o obveznim odnosima svojom definicijom ortaštva. Kao posljedica toga ortaštvo kao društvo ne može biti nositelj prava ni obveza, uključujući i stvarnih prava. Također, ortaštvo ne može biti stranka ni u kojem postupku.⁶⁶ Iz ovoga vidimo sličnost ortaštva u hrvatskom pravu sa rimskim *Societas*, jer ni rimski *Societas* nije bio pravna osoba.

4.3. Imovina ortaštva

Imovina ortaštva obuhvaća uloge ortaka (glavnicu) kao i imovinu koja je stečena kroz poslovanje ortaštva, a osnovna obveza ortaka, kao i u rimskom pravu, je unos uloga. U ovu imovinu uključuju se i naknade za oštećene, uništene ili oduzete predmete koji su pripadali ortaštvu. Za razliku od rimskog imovina ortaštva predstavlja zajedničku nepodijeljnu imovinu svih ortaka i u njoj nepodijeljeno sudjeluju svi. Ono što ortak od imovine nije unio u ortaštvo, ostaje samo njegova imovina.⁶⁷ Funkcija glavnice je u tome da se stvori početna imovina te da bude temelj za sudjelovanje ortaka u dobiti i gubitku, kao i prava glasa u poslovanstvu te za podjelu imovine u slučaju prestanka ortaštva.⁶⁸

Ulog, kao i u rimskom pravu, može biti u različitim oblicima, kao što su stvari, prava, novac, rad i druga dobra. Ako se ulaže cijela imovina, to se odnosi samo na sadašnju imovinu, osim ako ugovor posebno ne navede i buduću imovinu, pri čemu se nasljeđena imovina ne uključuje osim ako je izričito navedena. Ortak koji se obveže uložiti samo svoj rad, ima pravo na određeni udio u dobiti, ali ne na udio u glavnici, osnovnom kapitalu ortaštva, osim ako je vrijednost njegova rada uključena u glavicu.⁶⁹

Ako nije drukčije dogovoreno, svi ortaci su dužni pridonijeti jednakim udjelima. Ortak nije obavezan dodatno povećavati svoj udio, ali ako se zajednički cilj ne može postići bez povećanja udjela zbog promijenjenih okolnosti, ortak koji odbija povećanje može odlučiti napustiti

⁶⁶ Barbić, Jakša, Pravo društava (Knjiga treća, Društva osoba), Zagreb, 2019., str. 30.

⁶⁷ Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23, čl. 638.

⁶⁸ Gorenc V., Belanić L., Momčinović H., Perkušić A., Pešutić A., Slakoper Z., Vukelić M., Komentar zakona o obveznim odnosima, 2014., str. 1029.

⁶⁹ Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23, čl. 639.

ortaštvo, ili može biti isključen iz njega. U pravilu, svi ortaci su dužni ravnomjerno sudjelovati u postizanju zajedničkog cilja, bez obzira na razliku u veličini ili vrsti njihovih uloga.⁷⁰

Ako pojedini ortak istupi iz ortaštva ili bude isključen te tako dođe do njegovog prestanka članstva, njegov udio u članstvu prirasta ostalim članovima, tj. ortacima.⁷¹

4.4. Posloводство

U vođenju poslova ortaštva, svi ortaci načelno sudjeluju zajednički, a odluke se donose prema pravilima upravljanja koja vrijede za suvlasništvo. Ukoliko je ugovorom vođenje poslova povjereno jednom ili više ortaka, ti se ortaci smatraju punomoćnicima. Što se tiče odnosa prema trećima, važno je napomenuti da ortak ne može pravnim poslom valjano obvezati ortaštvo bez izričitog ili prešutnog pristanka ostalih ortaka ili njihovih punomoćnika.⁷² Tu možemo uočiti razliku u odnosu na rimski *Societas*. Vidimo da prema hrvatskom pravu ortaštvom se upravlja po dogovoru svih ortaka i bez suglasnosti ostalih ortak ne može valjano obvezati ortaštvo, dok su u rimskom ortaštvu ipak postojala fleksibilnija pravila u vezi toga, temeljena na povjerenju.

Nijedan ortak nema pravo prenijeti vođenje poslova ortaštva na treću osobu, niti primiti nekoga novog u ortaštvo. Također, ortak ne smije poduzeti radnju kojom bi, radi vlastite koristi, ugrozio ostvarenje zajedničkog cilja ili nanio štetu ortaštvu. Ortaci kojima je povjereno upravljanje poslovima obvezni su voditi poslovne knjige na odgovarajući način te redovito izvještavati o stanju zajedničke imovine, uključujući prihode i rashode.⁷³

Kada ortaštvo prestane, slijedi postupak raspodjele imovine koja je bila zajednička. Ako je jedan od ortaka dao određene stvari na korištenje ortaštvu, te će stvari biti vraćene njemu. On pritom neće imati pravo na naknadu za slučajnu štetu ili oštećenja, niti za bilo kakvo pogoršanje nastalo redovitom uporabom stvari.⁷⁴

⁷⁰ Ibid, čl. 640.

⁷¹ Barbić, Jakša, Pravo društava (Knjiga treća, Društva osoba), Zagreb, 2019., str.37.

⁷² Petrović, Siniša; Ceronja, Petar, Osnove prava društava, Zagreb, 2024., str. 63.-64.

⁷³ Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23, čl. 643. i čl. 644.

⁷⁴Ibid, čl. 657.

Iz zajedničke imovine najprije se pokrивaju dugovanja ortaštva. Ako postoje dugovi koji još nisu dospjeli za plaćanje ili su sporna, iznos potreban za njihovo pokriće se zadržava. U cilju podmirenja dugova i vraćanja uloženi sredstava, zajednička imovina može se prodati ili unovčiti ako je to potrebno.⁷⁵

4.5. Podjela dobiti i gubitka

Ako ugovor o ortaštvu ne specificira udjele ortaka u dobiti i gubitku, svi ortaci će imati jednak udio u dobiti i gubitku, bez obzira na vrstu i veličinu njihovih uloženi sredstava. Ako je ugovor utvrdio samo udio u dobiti ili samo udio u gubitku, tada će se taj udio primjenjivati i na dobit i na gubitak.⁷⁶

4.6. Odgovornost za štetu

Prema zakonu o obveznim odnosima, ortak je odgovoran za štetu nanesenu ortaštvu, osim ako može dokazati da šteta nije nastala njegovom krivnjom. Nije dopušteno prebijanje štete s koristi koju je ortak inače ostvario za ortaštvo, osim u situacijama kada su šteta i korist proizašle iz istog samostalno poduzetog posla.⁷⁷ Hrvatsko pravo se razlikuje od drugih prava u kojima su ortaci obvezni pokazati pažnju koju pokazuju u svojim vlastitim stvarima te prihvaća ipak malo modernija rješenja. Tako kod ispunjenja članskih obveza, ortaci su dužni postupati kao dobri domaćini, odnosno dobri gospodarstvenici. Ako se radi o ispunjenju obveza iz profesionalne djelatnosti ortaka, obvezni su postupati s pažnjom dobrog stručnjaka. Mjerodavna je okolina u kojoj je ortaštvo osnovano te u kojoj ono djeluje.⁷⁸

⁷⁵ Ibid, čl. 658.

⁷⁶ Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23, čl. 651.

⁷⁷ Ibid, čl. 649.

⁷⁸ Barbić, Jakša, Pravo društava (Knjiga treća, Društva osoba), Zagreb, 2019., str. 96.-98.

4.7. Pravni odnosi među ortacima

Ortaštvo je po svojoj prirodi ugovorna zajednica, gdje ugovorne strane (budući ortaci) slobodno uređuju svoje međusobne odnose unutar dopuštenih granica, u skladu s njihovim namjerama i spremnošću na suradnju kako bi ostvarili zajednički cilj. U pojedinim svojim odredbama Zakon o obveznim odnosima (ZOO) izričito ili posredno dopušta da se ugovorni odnos između ortaka može urediti na način drugačiji od onoga što je propisano Zakonom, odnosno daje određenu dozu autonomije ortacima.⁷⁹

4.8. Isključenje i istup iz ortaštva

Zakon o obveznim odnosima propisuje mogućnost isključenja i istupa ortaka iz ortaštva. Istup i isključenje pojedinog ortaka, prema hrvatskom pravu ne dovodi do prestanka ortaštva kao što je to bio slučaj u rimskom *Societas*, gdje je svaka promjena u članstvu dovođila do prestanka ugovorne zajednice i među preostalim ortacima. Međutim, ostali ortaci se mogu sporazumjeti da ne žele nastaviti ortaštvo, u kojem slučaju onda dolazi do prestanka ortaštva.⁸⁰

4.8.1. Istup ortaka

Ortak može otkazati ugovor o ortaštvu sklopljen na neodređeno vrijeme u bilo kojem trenutku, osim ako bi to učinio u nepovoljnom trenutku ili na štetu ostalih ortaka. Isto se primjenjuje na ortaštvo koje je prešutno nastavljeno nakon isteka određenog roka, kao i na ortaštvo sklopljeno za trajanja života ortaka. Ugovor o ortaštvu sklopljen na određeno vrijeme može se otkazati prije isteka samo iz važnih razloga, kao što su ozbiljne povrede ugovornih obveza koje su učinjene namjerno ili iz krajnje nepažnje, nemogućnost ispunjenja obveza, smrt ortaka, ili istup ortaka na kojemu je ključna odgovornost za obavljanje poslova ortaštva. Ortak koji otkáže ugovor suprotno ovim pravilima odgovara ostalim ortacima za štetu koja iz toga proizlazi. Svaka ugovorna odredba koja isključuje ili ograničava pravo ortaka da raskine ugovor o ortaštvu smatra se ništetnom.⁸¹

⁷⁹ Babić, Marko, Ugovor o ortaštvu i naše pravo, Ekonomski vjesnik, 1995., br. 2, str. 211.-212.

⁸⁰ Barbić, Jakša, Pravo društava (Knjiga treća, Društva osoba), Zagreb, 2019., str.157.

⁸¹ Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23, čl. 652.

Ortak ugovor o ortaštvu otkazuje očitovanjem volje, pri čemu se ne traži poseban oblik, već se može dati i usmeno i pismeno. Ako se ugovor otkazuje zbog osobito važnog razloga, to morav proizlaziti iz samog očitovanja. Otkaz, da bi bio valjan, mora prispjeti do svih ortaka pa se smatra da učinci otkazivanja nastupaju od prispjeća posljednjem ortaku.⁸²

4.8.2. Isključenje ortaka

Ortak može biti isključen iz ortaštva ako postoje opravdani razlozi, poput kršenja ključnih obveza iz ugovora o ortaštvu, stečaja, djelomičnog ili potpunog gubitka poslovne sposobnosti, ili narušenog povjerenja uslijed počinjenog kaznenog djela. Ako nije drugačije dogovoreno, odluku o isključenju donose ostali ortaci jednoglasno.⁸³ Isključenje, u nekim slučajevima, može biti i kao radnja koja prethodi prestanku ortaštva. Ako nema blaže mjere za otklanjanje smetnje koju ortak predstavlja ortaštvu, isključenje je zadnja sankcija koja se može poduzeti protiv ortaka.⁸⁴

4.8.3. Učinci istupa i isključenja

Učinak istupa ili isključenja ortaka stupa na snagu na dan davanja izjave o otkazu ili dan priopćenja odluke o isključenju, čak i ako je odluka osporena, pod uvjetom da je kasnije potvrđena kao pravovaljana. Ortak koji je istupio iz ortaštva ili je isključen ima pravo sudjelovati u dobiti i gubitku ostvarenima do dana otkaza ili isključenja. Također, ortak sudjeluje u dobiti i gubitku proizašlima iz poslova koji u trenutku njegovog izlaska iz ortaštva nisu bili završeni, a koje su ostali ortaci ovlašteni dovršiti na način koji je za njih najpovoljniji. Ortak koji je napustio ortaštvo ima pravo, nakon završetka svake poslovne godine, zatražiti obračun završenih poslova, isplate koje mu pripadaju na temelju toga, kao i izvještaj o stanju nedovršenih poslova.⁸⁵

⁸² Barbić, Jakša, Pravo društava (Knjiga treća, Društva osoba), Zagreb, 2019., str.157.

⁸³ Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23, čl. 653.

⁸⁴ Barbić, Jakša, Pravo društava (Knjiga treća, Društva osoba), Zagreb, 2019., str. 163.-164.

⁸⁵ Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23, čl. 654.

4.9. Prestanak

Ortaci u ugovoru o ortaštvu mogu predvidjeti u kojim slučajevima prestaje njihov odnos, a ako oni ne odrede u ugovoru, primjenjuju se odredbe o prestanku ortaštva, zakona o obveznim odnosima.⁸⁶

Prema Zakonu o obveznim odnosima, ortaštvo može prestati iz nekoliko razloga:

1. Ostvarenjem cilja ortaštva ili ukoliko ostvarenje postane nemogućim iz nekog razloga,
2. Protekom vremena na koje je sklopljeno,
3. Propašću zajedničke imovine,
4. Ako se tako sporazume ortaci,
5. Smrću, odnosno prestankom postojanja pravne osobe te istupom i isključenjem ortaka, ako ortaštvo čine dva ortaka,
6. Odlukom suda u slučaju prestanka ortaštva iz važnog razloga.⁸⁷

⁸⁶ Barbić, Jakša, Pravo društava (Knjiga treća, Društva osoba), Zagreb, 2019., str. 190.

⁸⁷ Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23, čl. 655.

5. Zaključak

Institucija *societas*, kao oblik ugovornog ortaštva u rimskom pravu, predstavlja jednu od pravnih formi suradnje među pojedincima s ciljem ostvarenja zajedničkog cilja. Rimsko pravo postavilo je temelje mnogim modernim pravnim sustavima, uključujući i hrvatsko pravo, gdje i dalje prepoznajemo osnovne principe ortaštva, poput zajedničkog sudjelovanja u dobiti i gubitku, ravnopravnosti među ortacima, obveze lojalnosti i povjerenja, pravne osobnosti. Iako je rimska *societas* bila znatno jednostavnija u svojoj strukturi i nije imala zasebnu pravnu osobnost, mnoge od tih karakteristika i dalje odjekuju u modernim hrvatskim pravnim rješenjima, posebno u regulaciji ugovora o ortaštvu i trgovačkim društvima.

U hrvatskom pravnom okviru ortaštvo i srodni oblici udruživanja, poput društava osoba, zadržali su elemente fleksibilnosti i ugovorne slobode karakteristične za rimsko pravo. Međutim, moderna pravna regulacija je detaljnija i preciznija, s naglaskom na pravnu zaštitu sudionika te jasnijim pravilima o odgovornosti i raspodjeli imovine.

Konačno, usporedba *societas* u rimskom pravu s hrvatskim pravom naglašava kontinuitet osnovnih pravnih načela, ali i prilagodbe koje su se dogodile kroz stoljeća kako bi pravni sustavi bili učinkovitiji i pravedniji u suvremenom društvenom i gospodarskom kontekstu. Ortaštvo u hrvatskom pravu nastavlja nositi duh rimskih pravnih instituta, no ipak je obogaćeno modernim pravnim mehanizmima, čime pruža ravnotežu između zaštite interesa ortaka i poslovne učinkovitosti.

Upravo ta evolucija od rimskog koncepta *societas* do modernih oblika ortaštva pokazuje kako pravni instituti prilagođavaju svoje odredbe sukladno promjenama društvenih i gospodarskih okolnosti. U rimsko doba, društveni odnosi i poslovanje bili su manje složeni, pa je i *societas* funkcionirala uz jednostavnija pravila. Međutim, s razvojem trgovine, tehnologije i potrebama modernog društva, pravni okvir je morao postati detaljniji i obuhvatiti specifične scenarije, uključujući regulaciju prava i obveza ortaka, zaštitu trećih strana te odgovornost za obveze ortaštva.

U hrvatskom pravu, zakonodavac je prepoznao potrebu za jasnijim i čvršćim pravilima, kako bi se osigurala pravna sigurnost svih sudionika u ortaštvu. Ipak, ključna načela iz rimskog prava – kao što su načelo ravnopravnosti, sloboda ugovaranja i povjerenje među ortacima – i dalje čine osnovu pravnog instituta ortaštva. Ove vrijednosti osiguravaju stabilnost i trajnost

ovog oblika udruživanja, istovremeno pružajući fleksibilnost strankama u određivanju međusobnih odnosa. Zakon o obveznim odnosima pruža određenu slobodu ugovaranja drugačijih rješenja od onoga što on predviđa. Ipak, moderni pravni sustav donosi ograničenja kako bi se spriječile zlouporabe i osigurala pravednost, što je važno za očuvanje ravnoteže između slobode ugovaranja i zaštite legitimnih interesa svih uključenih strana.

Time se može zaključiti da, iako hrvatsko pravo pruža sofisticiraniju i strukturiraniju regulaciju, ono u svojoj srži ostaje vjerno temeljima rimskog prava, prilagođeno potrebama današnjeg vremena. Kroz ovu evoluciju, *societas* i dalje ostaje važan pravni instrument, omogućujući suradnju pojedinaca i postizanje zajedničkih ciljeva u okviru jasnih pravnih okvira.

Na kraju, modernizacija pravnih pravila o ortaštvu u Hrvatskoj odražava širi trend usklađivanja s europskim pravnim standardima, uz zadržavanje elemenata autonomije i fleksibilnosti naslijeđenih iz rimskog prava. Ovaj spoj tradicije i suvremenih potreba osigurava dugovječnost i primjenjivost instituta ortaštva, koji i dalje ostaje relevantan alat za poslovnu suradnju.

LITERATURA

Babić, Marko, Ugovor o ortaštvu i naše pravo, Ekonomski vjesnik, 1995.

Barbić, Jakša, Pravo društava (Knjiga treća, Društva osoba), Zagreb, 2019.,

Festić, Raifa, Opća historija države i prava, Sarajevo, 1998.

Gorenc V., Belanić L., Momčinović H., Perkušić A., Pešutić A., Slakoper Z., Vukelić M., Komentar zakona o obveznim odnosima, 2014.

Kočan Brković, Sanda, Societas rimskog prava, Pravo i finansije, Časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, Sarajevo, srpanj – kolovoz 2017.

Petrović, Siniša; Ceronja, Petar, Osnove prava društava, Zagreb, 2024.

Romac, Ante, Rimsko pravo, Zagreb, 1981.

Šarac, Mirela; Lučić, Zdravko, Rimsko privatno pravo, Split, 2011.

Zimmermann, Reinhard, The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition, UK, 1996.

ZAKON

Zakon o obveznim odnosima

NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23